

Pokorný, Milan

Mezi izolacionismem a univerzalismem

Opera Slavica. 2010, vol. 20, iss. 1, pp. 56-58

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117134>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

tistech spíše eklektického a duchovědně psychologického ražení, jež jsou u nás v některých literárněvědně vládnoucích kruzích kultovně uctíváni – ani vidu ani slechu – ale víme, že je to jev obecný), o novějších jevech v literární komparatistice ve smyslu kulturologie, gender studies, areálových přístupů nemluvě: uvedená absentující jména jsou přece jen v knize speciálně věnované literární komparatistice nutná, ale i v literární teorii jako takové, nemluvě o desítkách jmen amerických a západoevropských, jež by se měly zhodnotit, jestliže má práce takový zevšeobecňující název. Nicméně se z knihy poměrně jasně dovidáme, co autor pokládá v dané oblasti za nejdůležitější: jsou to, pochopitelně, problémy vývoje ukrajinské literatury a její teoretické reflexe. Možná ona jistá uzavřenost nebo jen pootevřenost by se měla změnit: v českém prostoru jsme byli v minulých desetiletích svědky přímo adrace všeho cizího na úkor domácího: to není dobré (i dnes čtou naši studenti – pokud vůbec čtou – hlavně překladovou literaturu, nikoli českou; podobně je tomu na Slovensku, kde se z národní literatury občas neznají ani základní jména), ale přece jen to vede k světovější orientaci, k rychlejšímu zvládnutí toho, co tu dlouho v podstatě nefungovalo nebo fungovalo jen okrajově. Potom ostřeji vyniknou i vlastní hodnoty a najde se k nim cesta, přestane ona slepá adorace všeho cizího a naopak slepota k vlastním estetickým hodnotám, jimž dáme skutečný srovnávací smysl.

Obě knihy jsou tedy dobrým, i když ještě ne zcela jasným signálem o rozvoji ukrajinské literární vědy a objevování oblastí, bez nichž se světová moderní ukrajinistika neobejde.

Ivo Pospišil

Mezi izolacionismem a univerzalizmem

Andruška, P.: Súčasní slovenskí spisovatelia z Maďarska (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra 2008, Knížnica Zošitov Katedry areálových kultúr zv. 4.

Komparatista a historik slovenské národnostní literatury Peter Andruška v posledních letech vydal sérii knižních titulů, v nichž rozpracovává téma zdánlivě stojící mimo hlavní proud studia korpusů národních literatur, avšak při bližším pohledu inspirativní jak metodologicky, tak materiálově, a přinášející podněty k přehodnocení vžitého chápání jednosměrného vztahu „centrum – periferie“. Krátce poté, co osobitým stylem s esejistickými prvky, aniž by rezignoval na odborně koncizní formulační jistotu, podal shrnutí své koncepce národnostní literatury (*Stredo európske literatúry II*, UKF Nitra 2008), obohatil tento syntetizující pohled o sérii analytických sond mapujících situaci slovenské národnostní literatury v dnešním Maďarsku v publikaci *Súčasní slovenskí spisovatelia z Maďarska* (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra 2008, Knížnica Zošitov Katedry areálových kultúr zv. 4). Navazuje tím na své vlastní práce (mj. *Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme*, 1994, *Krajinská literatúra a kultúra*, 2003, *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*, 2005, *Dolnozemskej podoby slovenskej kultúry*, 2007), v nichž podrobně sledoval historický vývoj slovenského osídlení maďarských regionů a literární i obecně kulturní souvislosti tohoto historického fenoménu, zejména vliv nejdůležitějších osobností slovenské národnostní literatury v Maďarsku na kontext většinové literatury (resp. kulturu domovské země) a na kontext literatury mateřské země.

Studie věnované jednotlivým tvůrcům a jejich dílům umožňují autorovi průnik reflexivních prvků, prozrazujících vysoký stupeň osobní zaujatosti analyzovanou problematikou.

Peter Andruška se netají subjektívnými preferencemi určitých tvůrčích postupů a poetik. Tak například o knižním debutu Juraje Antala-Dolnozemskeho *Večerný dážd* z roku 1988 píše, že je to „najčistejšia, ľudsky najúprimnejšia a najpresvedčivejšia kniha veršov spomedzi diel slovenských básnikov z Maďarska“, pričomž dodáva, že vedomě nepoužil označení „najlepšia“, neboť se brání použitím v literatuře takto jednoznačný hodnotící soud. V tomto příkladu se zračí podstata Andruškova literárněkritického přístupu: objektivizační kritéria na vertikální (literárněhistorické) ose doplňuje subjektivně zabarvenými soudy na ose horizontální (literárněkritické). To, co jistou rozvolněností stylu, tendujícího místy k esejisticky podbarvené výpovědi, odlišuje od publicistické povrchnosti, je široká materiálová základna, a především struktura textu instrumentárem odborného názvosloví, jež striktně vymezuje půdorys, v jehož rámci se autor může pohybovat. V naznačeném hodnototvorném napětí se projevuje dvojediná podstata Andruškovy tvůrčí osobnosti, syntetizující subjektivizující (umělecké) a objektivizující (vědecké) složky do funkčního a nadto esteticky účinného celku.

Andruškova teze o národnostních kulturách a literaturách jako mostech mezi kulturami mateřských a domovských zemí, jako o „dvojkontextových“ kulturách je vyřčena s vědomím praktických problémů – ať již kvůli nezájmu mateřského kulturního kontextu, či dokonce z důvodu existenčního znejistění ze strany kontextu většinového. Navzdory tomu dokládá konkrétní příklady působení maďarské národnostní literární komunity na Slovensku jako zprostředkujícího elementu při šíření slovenské (i české) literatury v Maďarsku, ale též maďarské národnostní i národní literatury na Slovensku. (Studie Literatúra – národná aj národnostná, věnovaná této problematice, celou knihu otevírá). Situaci dle autorova názoru dále komplikuje disparátnost úlohy funkce literárních tvůrčů jednotlivých národností v kontextech různých většinových literatur (odlišně vnímají svou národnostní situaci slovenští autoři v Maďarsku a maďarští na Slovensku). Dalším faktorem, který je při hodnocení kontaktů mezi národnostními a národními literaturami třeba vzít v úvahu, je bilingvismus (a tomu odpovídající vědomí dvojí etnické identity) některých autorů – Andruška uvádí např. Alexandra Kornoše a Imricha Fuhla – v opozici vůči preferenci jednojazyčnosti, a tedy i výlučné příslušnosti k jedinému národnímu (resp. národnostnímu) kontextu (v případě Slováků v Maďarsku Gregor Papuček).

Dvojí kontext, o němž byla řeč, se často odráží v charakteristice materie. Prokazatelný je například fakt, že v novější literatuře se objevují impulzy z většinového literárního prostředí (autor např. připomíná stylou blízkost próz maďarských autorů Ference Móra, Zsigmonda Móricze či Ference Molnára s prózami Michala Hrivnáka), kdežto inspirace kontextem mateřské literatury lze nalézt jen zřídka. V tomto faktu nelze nevidět tragiku dvojí izolace, jež může být pocíťována silněji nežli vědomí zdvojených vazeb ke kontextu mateřské a většinové literatury. Andruška na tuto stránku národnostní „diaspory“ poukazuje na příkladu Hrivnákovy novely se symbolickým názvem *Chlapec zo Slepej ulice*, tematizující hledání národních (národnostních) kořenů v otázce: „Kto vlastne som? Slovák, alebo Maďar?“ A v této souvislosti zkoumá problém vztahu izolacionismu a asimilace jako dvou krajních poloh vztahu národnostních menšin k většinovému kontextu. Řešení, uplatňované řadou tvůrčích osobností slovenské národnostní menšiny v Maďarsku, spatřuje v její kulturní integraci, „bez ktorej by sa oveľa ťažšie odolávalo tlakom (a lákadlám) asimilácie, kultúrnej prevahe väčšinových spoločností“ – zvlášt' v situaci nesouvislého, roztržitého osídlení. I z tohoto důvodu, byť mimoliterární povahy, věnuje značnou pozornost románu Pavla Kondače *Hrboľatá cesta*, prvnímu románovému dílu slovenského autora žijícího a tvo-

řícího v Maďarsku, stejně jako polemice dvou významných představitelů slovenské národnostní literatury v Maďarsku Gregora Papučka s Imrichem Fuhlem. Jejím jádrem je spor o ztotožnění bilingvismu s dvojitou národní identitou. Papuček, zastánce této rovnice, zaměřuje funkční výrazové prostředky s vědomím příslušnosti k jednoznačně definovanému společenství (v tomto případě znaky příslušnosti k národnímu, resp. národnostnímu kolektivu), což jak Fuhl, tak autor studie z metodologicky i čistě osobních důvodů odmítají. Spor o právo sloužit tzv. univerzálním cílům se tak vynořuje v aktuální přítomnosti se stejnou intenzitou, s jakou probíhal v prostředí slovenských intelektuálních elit v průběhu celé druhé poloviny 19. století.

Autorův empirický pohled na literární praxi dává zapravdu koncepci, jež pracuje s bilingvismem jako s funkční kategorií umožňující průnik výrazových prostředků i kontextů – a to jak na straně inspiračních zdrojů (geneticko-typologické impulzy i organické začleňování překladů z obou jazyků), tak na straně předpokládané i faktické čtenářské recepce. (Typické pro tento trend jsou vedle tvorby Imricha Fuhla například knihy Alexandra Kormoše *Ohnivá kytice – Tűzcsokor*, 1991, *Okúďovanie kosou – Lobogó szárnyam*, 1995, ad.) Jiné typy cesty k myšlenkové univerzalitě podle Andrušky představuje autorské gesto suverénního tvůrce uměleckých hodnot, jež neberou ohled na místo a okolnosti vzniku. Tento model překonávání izolacionismu národnostní kultury představuje tvorba Oldřicha Kníchalá, jež odmítá „menšinovou výlučnost“ a své dílo nevyčleňuje z kontextu slovenské národní literatury – a to navzdory nevšimavosti, ba přezíravosti mateřského literárního společenství.

Andruškovo systematické studium historie i operativní situace slovenského literárního prostředí v Maďarsku a dalších zemích středoevropského regionu znamená kromě bezprostředních empirických zisků i metodologický přínos: jejich prostřednictvím lépe porozumíme fenoménu trvale přítomnému ve středoevropském regionu od okamžiku konstituování novodobých národních společností – národnostním literaturám a jejich úloze, smyslu a funkci v systémech literatur většinových a mateřských (jako příklad v českém literárním kontextu lze uvést pražskou německou, resp. židovskou literaturu).

Milan Pokorný

Ruská poezie 20. století. Recepční, genologické a strukturně analytické pohledy. Sborník studií. Red.: H. Ulbrechtová, M. Kusá. Slovanský ústav AV ČR, Praha 2007, 274 stran.

Ruská literatura není v posledních dvou desetiletích příliš častým předmětem, jemuž by se věnovaly obsáhlejší knižní publikace. O ruské poezii to platí obzvlášť – jejíž komplexní zachycení v českém literárněhistorickém kontextu chybí a zcela jistě ještě nějakou dobu chybět bude. Ocenit tak je třeba snahu podat alespoň částečný pohled na morfologické i tematické dominanty ruské poezie 20. století vzniklé v česko-slovenské spolupráci.

Předkládaná publikace vzniklá ve spolupráci českých a slovenských literárních teoretiků a historiků je jedním z potřebných publikačních počínů pro svoje průřezové zaměření, snahu mapovat vývoj ruské poezie „vcelku“, tedy se zřetěním nejen k domácímu ruskému literárnímu a společenskému vývoji, který samozřejmě převažuje, ale i se zachycením